

УДК 373.5.046-056.45

А. С. ТКАЧОВ

кандидат педагогічних наук, докторант

Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

ДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

У статті зазначено, що сучасна модернізація шкільної освіти в Україні відбувається на засадах реалізації компетентнісного підходу. З урахуванням різних поглядів учених компетентнісний підхід визначено як теоретичну основу, стратегію дослідження, що забезпечує спрямованість освітнього процесу в школі на оволодіння учнями життєво необхідними компетентностями. Наголошено, що реалізація цього підходу в шкільній практиці вимагає перенесення акценту із засвоєння учнями попередньо визначених знань, умінь і навичок на набуття кожною особистістю досвіду самостійного вирішення різних актуальних проблем на основі творчого застосування наявних знань і навичок, виявлення відповідних сформованих особистісних якостей та ціннісних орієнтацій.

Ключові слова: компетентнісний підхід, освітній процес, учні, ключові компетентності, предметні компетентності.

Згідно з основними положеннями сучасних нормативних документів, модернізація шкільної освіти в Україні відбувається на засадах реалізації компетентнісного підходу, що передбачає внесення суттєвих змін в організацію та зміст освітнього процесу. Актуальність таких нововведень насамперед зумовлена тим фактом, що сьогодні “формування освітніх цілей відбувається не на рівні держав, а на міждержавному, міжнаціональному рівнях, коли основні пріоритети освіти й цілі проголошуються в міжнародних конвенціях та документах і є стратегічними орієнтирами міжнародної спільноти” [8, с. 6]. Саме тому багато відомих міжнародних організацій (ЮНЕСКО, ПРООН, ЮНІСЕФ, Рада Європи, Організація європейського співробітництва та розвитку, Міжнародний департамент стандартів тощо) чільне місце у своїй діяльності відводять дослідженню різних проблем компетентнісно орієнтованої освіти.

У наукових працях українських і зарубіжних учених висвітлено певні питання впровадження компетентнісного підходу в освітній процес школи, зокрема: проаналізовано різні тлумачення понять “компетентність” і “компетенція” (В. Болотов, С. Бондар, В. Сериков, І. Родигіна та ін.), обґрунтовано теоретичні засади формування ключових та предметних компетентностей школярів у навчальній діяльності (Т. Волобуєва, В. Кальней, О. Крисан, В. Кузьменко, О. Савченко, А. Хуторської, С. Шишов), визначено сутність компетентнісного підходу та шляхи його реалізації в освітньому процесі середнього загальноосвітнього закладу (І. Зимня, О. Лебедев, О. Овчарук, О. Пометун та ін.). Незважаючи на приділення значної уваги науковцями проблемі реалізації компетентнісного підходу в шкільній освіті, у зв'язку з інтенсивними змінами соціуму ця проблема вимагає

подальшого дослідження. Крім того, встановлено, що практична діяльність учителів у окресленому напрямі не відрізняється системністю та злагодженістю. Це актуалізує порушену проблему.

Мета статті – визначити сутність поняття компетентнісного підходу та охарактеризувати процес його реалізації в сучасній системі шкільної освіти.

Як з'ясовано, під терміном “підхід” автори різних наукових праць розуміють: особливу форму пізнавальної та практичної діяльності; розгляд обраного педагогічного феномена під певним кутом зору; визначені теоретичні засади наукового пошуку, стратегію дослідження; базову ціннісну орієнтацію, що визначає позицію педагога; метод структурування дослідженого об'єкта тощо [3, с. 12]. Під час проведення дослідження також встановлено, що вчені пропонують різні визначення поняття “компетентнісний підхід”.

Так, Ю. Бойчук, Є. Огарьов, О. Пометун, С. Прийма [2; 9; 10; 11; 12] під цим поняттям розуміють спрямованість освітнього процесу на формування в молоді ключових і предметних компетентностей. При цьому дослідники наголошують, що компетентна людина не тільки демонструє певні знання й особистісні якості, а й спроможна адекватно діяти в різних ситуаціях життєдіяльності, творче застосовуючи засвоєні знання, відчуваючи власну відповідальність за наслідки своїх дій. Отже, за висновками вищевказаних науковців, упровадження компетентнісного підходу в освітній процес вимагає зміщення акценту із засвоєння молодими людьми нормативно визначених знань, умінь і навичок на розвиток у кожної особистості здатності правильно практично діяти в наявних умовах, творчо застосовувати навички й досвід успішних дій у конкретних ситуаціях різних видів діяльності та соціальної практики.

Як наслідок, реалізація вищевказаного підходу забезпечує високу готовність молоді в різних галузях суспільства. А тому можна сказати, що цей процес передбачає осмислення загальних цілей освіти за умови можливості їх варіативності. Очевидно, що зміни в розумінні цих цілей активізують зрушення в підходах до організації навчального процесу та в механізмі вибору змісту освіти, що зумовлює оновлення Державних стандартів освіти [2; 9; 10; 12].

О. Пометун також уточнює, що реалізація компетентнісного підходу в освітній практиці школи передбачає орієнтацію вчителів не на зміст освіти, що розробляють для “всіх” учнів, а на суб'єктивні надбання кожного окремого школяра, які можна виміряти. На підставі вищевикладеного авторка підсумовує, що трансформація змісту освіти з огляду на компетентнісний підхід насамперед визначається докорінно іншими принципами його відбору та структурування, спрямованими на кінцевий результат освітнього процесу – набуття школярами сукупності ключових і предметних компетентностей [10; 11].

На думку Л. Ібрагімової, Г. Петрової, М. Трофименко, компетентнісний підхід – це методологічний орієнтир модернізації сучасної освіти, що

визначає нові методи, форми, технології навчання, які сприяють “розвитку самостійності, ініціативності, творчих здібностей, критичного мислення учнів та орієнтують їх на конкретний ефективний результат” [6, с. 61]. Науковці констатують, що реалізація і традиційного, і компетентнісного підходу в освіті спрямовує увагу педагога на результати освітньої діяльності школярів. Однак у межах реалізації першого з названих підходів цей результат розглядають як обсяг засвоєної учнями інформації, а другого – як уміння особистості діяти в різних ситуаціях, зокрема в проблемних і нестандартних умовах [6, с. 58]. Очевидно, що саме компетентнісний підхід більше відповідає очікуванням сьогодення.

Як зауважує І. Зимня, компетентнісний підхід визначає результативно-цільову спрямованість освіти, підсилює її практико-орієнтований, прагматичний аспект. Відзначаючи відсутність протистояння між знанням і компетентнісним підходами, автор водночас наголошує, що під час реалізації другого з них підвищується роль життєвого досвіду людини, вмінь практично застосовувати засвоєні знання, вирішувати завдання на цій основі. Як наслідок, цей підхід визначає й фіксує факт підкорення знань умінням людини, акцентує на практичній стороні освітньої діяльності, що дає змогу збагатити її зміст власно особистісними аспектами [4; 5]. Схожі ідеї висловлює В. Байденко, який зауважує: компетентнісний підхід дає змогу перейти в освіті від засвоєння й накопичення знання до його організації та застосування на практиці, орієнтувати людську діяльність на безліч життєвих і професійних ситуацій [3].

За визначенням О. Лебедева, компетентнісний підхід – це “сукупність загальних принципів визначення цілей освіти, відбору змісту освіти, організації освітнього процесу та оцінки освітніх результатів” [7, с. 61]. Серед цих принципів автор називає такі: зміст освіти являє собою дидактично адаптований соціальний досвід вирішення людством різного виду проблем: пізнавальних, світоглядних, моральних, політичних тощо; сутність освіти полягає у формуванні в учнів здатності самостійно вирішувати проблеми в різних сферах своєї життєдіяльності на основі використання накопиченого соціального досвіду, складовою якого є й власний досвід школярів; сенс організації освітнього процесу полягає в створенні умов для формування в учнів досвіду самостійного вирішення різнопланових проблем, що становлять зміст освіти; оцінка освітніх результатів школярів ґрунтується на аналізі рівнів освіченості, досягнутих ними на певному етапі навчання.

О. Лебедев уточнює, що під цілями освіти розуміють очікувані результати освітньої діяльності. Автор також акцентує, що під час реалізації традиційного підходу освітні цілі, орієнтуючи педагога на формування в учнів певних особистісних новоутворень, формулюються в термінах, які описують ці новоутворення, зокрема уточнюють, які поняття, уявлення, правила, вміння мають засвоїти учні, які соціально значущі погляди, якості в них необхідно сформулювати. А тому з позиції традиційного підходу виходить, що чим більше знань опанував учень, тим вище його рівень освіченості.

Проте, як наголошує О. Лебедев, формулювання освітніх цілей сьогодні через опис особистісних новоутворень учнів вступає в суперечність з новими соціальними очікуваннями у сфері освіти, оскільки якість освіти не вичерпується тільки наявними в учнів знаннями. Принципово інша картина спостерігається в разі застосування в освітньому процесі компетентнісного підходу, адже з позиції цієї рівень освіченості учнів визначається їхньою спроможністю вирішувати проблеми різної складності на основі сформованих знань. У такому випадку цілі освіти описують у термінах, що відображають нові можливості учнів, зростання їхнього особистісного потенціалу.

О. Лебедев також зазначає, що з позицій обох указаних підходів найважливішими “кінцевими” результатами освітнього процесу є розвиток в учнів певних соціально важливих особистісних якостей, формування індивідуальних систем цінностей, однак у визначенні шляхів вирішення цих завдань прихильниками зазначених наукових підходів існують суттєві відмінності. Так, в основу традиційного підходу до визначення цілей покладено ідею про те, що особистісних результатів можна досягти насамперед через набуття необхідних знань. Підґрунтям для реалізації компетентнісного підходу в школі є теоретичне положення про те, що зазначені результати школярів є наслідком накопичення ними досвіду самостійного вирішення проблем. Отже, в першому випадку вирішення проблем розглядають як спосіб закріплення знань учнів, у другому – як сенс їхньої освітньої діяльності. При цьому основним безпосереднім результатом освітньої діяльності школярів із позицій компетентнісного підходу є формування в них життєво необхідних компетентностей [7].

І. Родигіна теж констатує, що реалізація компетентнісного підходу в шкільній освіті спрямована на формування компетентностей в учнів. Причому автор зазначає, що результативність цього процесу залежить не тільки від правильного вибору відповідного оновленого змісту шкільної освіти, а й від вибору адекватних методів, форм, технологій навчання школярів [13, с. 34].

Висновки. Отже, на підставі вищевикладеного зроблено висновок: у контексті дослідження компетентнісний підхід розуміємо як теоретичну основу, стратегію дослідження, ракурс бачення змісту та організації освітнього процесу в школі, що передбачає забезпечення його спрямованості на оволодіння учнями життєво необхідними компетентностями. Реалізація цього підходу в шкільній практиці вимагає перенесення акценту із засвоєння учнями попередньо визначених знань, умінь і навичок на набуття кожною особистістю досвіду самостійного вирішення різних актуальних проблем на основі творчого застосування наявних знань і навичок, виявлення відповідних сформованих особистісних якостей та ціннісних орієнтацій.

У подальшому дослідженні планується проаналізувати, як корелюють між собою поняття “компетентність”, “компетенція” та “компетентнісний підхід”.

Список використаної літератури

1. Байденко В. Компетенции в профессиональном образовании (к освоению компетентного подхода / В. Байденко // Высшее образование. – 2004. – № 11. – С. 9–11.
2. Бойчук Ю. Д. Компетентнісний підхід / Ю. Д. Бойчук // Наукові підходи до педагогічних досліджень : колект монограф. – Харків : Вид-во Віровець А. П. “Апостроф”, 2012. – С. 188–216.
3. Галагузова М. А. Аксиологический подход в профессиональной подготовке социальных педагогов / М. А. Галагузова, Ю. Н. Галагузова // Педагогическое образование и наука. – 2010. – № 6. – С. 11–18.
4. Зимняя И. А. Компетентностный подход в образовании (теоретико-методологический подход / И. А. Зимняя // Проблемы качества образования : матер. XV Всерос. научно-метод. конф. – Москва ; Уфа : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2005. – Кн. 2. Компетентностный подход в профессиональном образовании и проектировании образовательных стандартов. – С. 7–10.
5. Зимняя И. А. Компетентностный подход: каково его место в системе современных подходов к проблеме образования? (теоретико-методологический аспект) / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2006. – № 8. – С. 20–26.
6. Ибрагимова Л. А. Компетентностный подход – методологическая основа современного образования / Л. А. Ибрагимова, Г. А. Петрова, М. П. Трофименко // Вестник Нижневартковского государственного университета. Психологические и педагогические науки. – 2010. – № 1. – С. 57–66.
7. Лебедев О. Е. Компетентностный подход в образовании / О. Е. Лебедев // Школьные технологии. – 2004. – № 5. – С. 3–12.
8. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи / О. В. Овчарук ; під заг. ред. О. В. Овчарук. – Київ : К.І.С., 2004. – С. 6–15.
9. Огарев Е. И. Компетентность образования: социальные аспекты / Е. И. Огарев. – Санкт-Петербург : Изд-во РАО ИОВ, 1995. – 39 с.
10. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир сучасної освіти / О. Пометун // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С. 65–69.
11. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. – Київ : К.І.С., 2004. – С. 16–25.
12. Прийма С. Компетентнісний підхід як імператив реформування вищої освіти / С. Прийма // Наукові записки Кіровоград. держ. пед. ун-ту імені Володимира Винниченка : зб. наук. праць. Серія : Педагогічні науки. – Кіровоград : Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка, 2007. – Вип. 72. – Ч. 1. – С. 95–100.
13. Родигіна І. В. Компетентнісно-орієнтований підхід до навчання / І. В. Родигіна. – Харків : Основа, 2005. – 96 с.

Стаття надійшла до редакції 02.09.2016.

Ткачев А. С. К вопросу реализации компетентностного подхода в школьном образовании

В статье отмечено, что современная модернизация школьного образования в Украине происходит на основе реализации компетентностного подхода. С учетом различных точек зрения ученых компетентный подход определен как теоретическая основа, стратегия исследования, обеспечивающая направленность образовательного процесса в школе на овладение учащимися жизненно необходимыми компетенциями. Подчеркнуто, что реализация этого подхода в школьной практике требует переноса

акцента с усвоения учащимися предварительно определенных знаний, умений и навыков на приобретение каждой личностью опыта самостоятельного решения различных актуальных проблем на основе творческого применения имеющихся знаний и навыков, выявление соответствующих сформированных личностных качеств и ценностных ориентаций.

Ключевые слова: компетентностный подход, образовательный процесс, ученики, ключевые компетентности, предметные компетентности.

Tkachov A. On the Issue of Competence Approach Realisation in School Education

The publication points out that nowadays the modernization of school education in Ukraine is carried out on the basis of competence approach. The research specifies that scholars have different interpretations of the term “competence approach”, such as the orientation of the educational process at the formation of key and subject competences among young people; teachers’ focusing on every single pupil’s subjective achievements that can be measured rather than the content of education developed for “all” pupils; a methodological guideline of education modernization that defines the new methods, forms and techniques of teaching and guiding pupils at a specific successful result; a totality of general principles of determining educational goals, selecting the content of education, organizing an educational process and assessing educational results.

Taking into consideration scholars’ different viewpoints, in the publication the competence approach is understood as a theoretical foundation or a research strategy providing the orientation of an educational process at school at pupils’ mastering vitally essential competences.

The realization of this approach in the school practice requires shifting the focus from pupils’ mastering previously determined knowledge and skills to acquiring the experience of solving different vital problems individually by every personality based on creative application of available knowledge and skills, detecting relevant developed personality qualities and value orientations.

Key words: competence approach, educational process, pupils, key competences, subject competences.